

Research paper

Analysis of Cognitive Warfare and Cultural Confrontation of the Islamic Republic of Iran (Cultural-Confrontational Policies in Cognitive Warfare Based on the Perspective of Ayatollah Khamenei)

Mahmoud Keshavarz

Assistant Professor, Islamic Revolution Education Department, Qom University of Islamic Education, Qom, Iran.

sardarbipelak@yahoo.com

 0000-0000-0000-0000

Abstract

In the contemporary era, the phenomenon of cognitive warfare has emerged as a novel and complex form of conflict aimed at manipulating perceptions and beliefs, and has become the most significant threat in the cultural-ideological domain of societies such as the Islamic Republic of Iran. This study was conducted with the objective of elucidating the position of the Islamic Republic of Iran in confronting the enemy's cognitive warfare within the cultural sphere and of proposing effective counter-policies based on the perspective of Ayatollah Khamenei.

The present research adopts a qualitative approach and employs thematic analysis as its methodological framework. The research population consisted of all statements delivered by Ayatollah Khamenei from March 2019 to the end of 2023. Using purposive sampling, the texts were analyzed until theoretical saturation was achieved.

The findings indicate that, in the domain of cultural cognitive warfare, the enemy employs three principal strategies: distortion of Islamic-Iranian identity, promotion of Western lifestyle, and weakening of the family institution. In response, the most significant countermeasures include strengthening faith and hope, fostering self-cultivation and insight (basirah), cultural system-building, consolidation of the family institution, reinforcement of the "Jihad of Clarification," and organization of popular institutions for context-appropriate activism.

The results suggest that effective confrontation with cultural cognitive warfare requires a comprehensive and proactive approach focused on strengthening internal capacities, exploiting opportunities, and intelligently addressing structural weaknesses. Among the practical recommendations for cultural policymakers are the activation and institutionalization of the Jihad of Clarification, strengthening and enhancing social capital, consolidating the family institution, promoting individual and collective insight and self-cultivation, and supporting domestic cultural and media structures and capacities.

Keywords: Cognitive warfare; Cultural sphere; Intellectual framework of Ayatollah Khamenei; Thematic analysis; Counter-policies.

مقاله پژوهشی

تحلیل جنگ شناختی و تقابل فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (سیاست‌های فرهنگی - تقابلی با جنگ شناختی بر اساس نظرگاه آیت‌الله خامنه‌ای)

محمود کشاورز

اساستادیار گروه آموزشی انقلاب اسلامی دانشگاه معارف اسلامی قم، قم، ایران.

sardarbipelak@yahoo.com

ID 0000-0000-0000-0000

چکیده:

در عصر حاضر، پدیده جنگ شناختی به‌عنوان یک نبرد نوین و پیچیده، با هدف دست‌کاری ادراکات و باورها، به مهم‌ترین تهدید در عرصه فرهنگی - اعتقادی جوامعی چون جمهوری اسلامی ایران تبدیل شده است. این پژوهش با هدف تبیین وضعیت جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با جنگ شناختی دشمن در عرصه فرهنگی و ارائه سیاست‌های مقابله‌ای مؤثر بر اساس نظر آیت‌الله خامنه‌ای انجام گرفته است. مطالعه حاضر از رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون بهره برده است. جامعه پژوهش شامل کلیه بیانات آیت‌الله خامنه‌ای از اسفند ۱۳۹۷ تا پایان ۱۴۰۲ بود که با نمونه‌گیری هدفمند و تا رسیدن به اشباع نظری، مورد تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد دشمن در جنگ شناختی و در عرصه فرهنگی از سه راهبرد اصلی تحریف هویت اسلامی - ایرانی، ترویج سبک زندگی غربی و تضعیف نهاد خانواده استفاده می‌کند. در مقابل، مهم‌ترین راهکارهای مقابله‌ای شامل تقویت ایمان و امید، خودسازی و بصیرت، نظام‌سازی فرهنگی، استحکام خانواده و تقویت جهاد تبیین و سازمان‌دهی نهادهای مردمی در راستای کنشگری متناسب است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مقابله مؤثر با جنگ شناختی فرهنگی نیازمند رویکردی جامع و فعال است که بر تقویت نقاط قوت، بهره‌برداری از فرصت‌ها و رفع هوشمندانه نقاط ضعف تمرکز دارد. لزوم فعال‌سازی و سازمان‌دهی جهاد تبیین، تقویت و ارتقای سرمایه اجتماعی، استحکام بخشی به نهاد خانواده، ارتقای بصیرت و خودسازی فردی و جمعی و حمایت از ساختارها و ظرفیت‌های فرهنگی و رسانه‌ای داخلی از جمله پیشنهادات عملی این تحقیق برای سیاست‌گذاران فرهنگی کشور محسوب می‌شود.

واژگان اصلی: جنگ شناختی، عرصه فرهنگی، منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، تحلیل مضمون، سیاست‌های مقابله‌ای.

دسترسی به مقالات نشریه علمی مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی (Open Access) است.

نشریه علمی «مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی

Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

Doi: 10.22034/irsj.2025.493766.1085

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب‌امتیاز نشریه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

در عصر حاضر، رشد فزاینده فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، در کنار گسترش بی‌سابقه فضای مجازی، جوامع بشری را در معرض تحولات عمیق و پرشتاب فرهنگی و اجتماعی قرار داده است. این پیشرفت‌ها، با وجود فراهم آوردن فرصت‌های بی‌نظیر برای تبادل اطلاعات و آگاهی‌بخشی، زمینه‌ساز بروز چالش‌های نوین و پیچیده‌ای نیز شده‌اند. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، ظهور پدیده‌ای موسوم به «جنگ شناختی» است که فراتر از نبردهای سخت و نرم سنتی، ادراکات، باورها و الگوهای رفتاری افراد و جوامع را هدف قرار می‌دهد. در این نوع از نبرد، ابزار اصلی نه زور نظامی که قدرت اقناع و دست‌کاری ذهنیت‌هاست (Kofman, 2021: 45). دشمنان با بهره‌گیری هوشمندانه از ابزارهای رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی، تلاش می‌کنند تا با تحریف روایت‌ها، وارونه‌سازی واقعیت‌ها و القای خواسته‌های کاذب، هویت فرهنگی و بنیان‌های اعتقادی جوامع هدف را تضعیف کرده و سبک زندگی و ارزش‌های موردنظر خود را جایگزین سازند. این شکل از نبرد، به‌ویژه برای ملت‌هایی با هویت فرهنگی و اعتقادی ریشه‌دار، مانند جمهوری اسلامی ایران، به یک تهدید بنیادین تبدیل شده است. از این رو، فهم عمیق این پدیده و تدوین راهبردهای مؤثر برای مقابله با آن، برای حفظ ثبات، هویت و پیشرفت جامعه حیاتی است.

۱. بیان مسئله

جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان نظامی برخاسته از انقلاب فکری و فرهنگی، همواره هدف جنگ شناختی دشمن بوده است. در این نبرد، عرصه فرهنگی و اعتقادی به دلیل پیوند عمیق با هویت ملی و دینی، حساس‌ترین میدان است. دشمن با درک نقش مفاهیمی چون ایمان، امید، خانواده و جایگاه زن در استحکام جامعه، راهبردهایی پیچیده برای تضعیف آن‌ها به کار گرفته است.

این تحركات، همزمان با گسترش فضای مجازی و تأثیر آن بر جوانان، به شکاف‌های فرهنگی و اعتقادی از جمله نسلی، هویتی و ارزشی انجامیده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۱: ۲۱). بهره‌برداری دشمن از ضعف‌های داخلی مانند انحراف مدیریتی و عدم آگاهی، بستر نفوذ راهبردهای تضعیف‌کننده در موضوعات حساسی چون حجاب،

خانواده و ارزش زن را فراهم کرده و می‌تواند بنیان‌های جامعه را سست کند (پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۴۰۰: ۴۷). مطالعات نشان می‌دهد تحریف هدفمند تاریخ معاصر ایران، نیز محتوای اصلی رسانه‌های معاند برای ایجاد گسست هویتی است (مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۹: ۳۲).

با توجه به اهمیت این موضوع، نیاز به شناخت دقیق ماهیت، ابعاد و راهبردهای جنگ شناختی دشمن در عرصه فرهنگی - اعتقادی، به‌ویژه از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، بیش از پیش احساس می‌شود. بیانات ایشان منبعی بی‌بدیل برای فهم این پدیده و ارائه راه‌حل‌های مقابله‌ای است؛ اما، پژوهش‌های موجود کمتر به تحلیل جامع دیدگاه‌های ایشان پرداخته‌اند. این پژوهش در پی پُر کردن این خلأ و ارائه مدلی مفهومی از اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با جنگ شناختی است.

مسئله اصلی این است که با وجود افزایش تهدیدات شناختی، برنامه‌ریزی ملی منسجمی برای مقابله با آن وجود ندارد، زیرا رویکردهای جزئی بی‌اثر بوده‌اند. این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای پیرامون ماهیت، ابعاد، راهبردهای دشمن و سیاست‌های مقابله‌ای جمهوری اسلامی ایران در جنگ شناختی عرصه فرهنگی کدام‌اند؟ سؤالات فرعی پژوهش نیز شامل موارد زیر است:

- ماهیت و ابعاد جنگ شناختی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای چگونه تبیین می‌شود؟
 - مهم‌ترین راهبردهای دشمن در جنگ شناختی عرصه فرهنگی از دیدگاه ایشان کدام است؟
 - سیاست‌ها و راهکارهای مقابله‌ای جمهوری اسلامی ایران در برابر جنگ شناختی در عرصه فرهنگی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای شامل چه مواردی است؟
- فرضیه** این پژوهش این است که شناخت دقیق وضعیت فرهنگی و اعتقادی کنونی کشور برای مقابله با جنگ شناختی دشمن حیاتی است. با توجه به پیچیدگی این جنگ، تنها یک تحلیل جامع و دقیق می‌تواند به تدوین راهکارهای مؤثر منجر شود. نتایج این مطالعه مبنایی علمی برای سیاست‌گذاری‌های کلان در حوزه مقابله با جنگ شناختی فراهم می‌کند و به مسئولان در برنامه‌ریزی مؤثرتر یاری می‌رساند. این پژوهش، علاوه بر اهمیت

علمی، نقش مهمی در حفظ امنیت ملی کشور دارد. جامعه هدف این تحقیق شامل سیاست‌گذاران فرهنگی، مدیران رسانه‌ای، پژوهشگران فرهنگی و دینی و نهادهای مسئول در حوزه قدرت نرم است.

۲. پیشینه تحقیق و نوآوری پژوهش

افزایش پیچیدگی روابط بین‌الملل و پیشرفت‌های خیره‌کننده در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، به شکل‌گیری الگوهای نوین نبرد، از جمله جنگ شناختی، منجر شده است. این مفهوم که فراتر از رویارویی‌های نظامی و حتی عملیات روانی صرف عمل می‌کند، بر دست‌کاری ادراکات و نظام‌های فکری جامعه هدف متمرکز است و اهمیت فزاینده‌ای در ادبیات پژوهشی یافته است.

پژوهش‌های متعددی به ابعاد مختلف جنگ شناختی پرداخته‌اند. در سال‌های اخیر، تمرکز پژوهشگران داخلی بر ابعاد گوناگون این پدیده رو به افزایش بوده است. برای مثال، قنبری و همکاران (۱۴۰۳) به رویکردها و رهیافت‌های نوین مدیریتی و راهبردی در جنگ شناختی پرداخته است. اعلائی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهش خود، به تحلیل تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر جنگ شناختی ایران اشاره کرده است. همچنین، جلیل‌وند و نبی‌لو (۱۴۰۳) به مختصات نقشه راه کاربست جنگ‌شناختی در رسانه‌های نوین پرداخته‌اند که نشان‌دهنده ابعاد نوین و پیچیده این جنگ از منظر داخلی است. آثاری چون محمدی نجم (۱۳۸۹) نیز به تبیین جنگ شناختی به‌عنوان بعد پنجم جنگ پرداخته و اجلالی و خطیبی (۱۴۰۳) نقش شبکه‌های اجتماعی در جنگ شناختی و تأثیر الگوریتم‌ها بر افکار عمومی را بررسی کرده است. با این حال، غالب این پژوهش‌ها عمدتاً بر ابعاد نظامی، یا نهایتاً رسانه‌ای، یا کلیت عملیات روانی تمرکز کرده و کمتر به تحلیل عمق تأثیر آن بر ابعاد فرهنگی و اعتقادی از منظر یک منظومه فکری خاص پرداخته‌اند. خلأ یکپارچه‌سازی دقیق بین ماهیت این جنگ و اثرات آن بر بنیادهای فرهنگی - اعتقادی، به‌ویژه از دیدگاه یک رهبر معنوی و سیاسی، در این آثار مشهود است.

در کنار این، بخش دیگری از ادبیات پژوهش به تحلیل اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه‌های مختلف انقلاب اسلامی اختصاص دارد. در سال‌های اخیر، پیشینه نسبتاً قابل

توجهی در خصوص تبیین «جنگ شناختی» و همچنین نبرد فرهنگی و تمدنی جمهوری اسلامی ایران با نظام سلطه، مبتنی بر بنیادهای اندیشه‌ای آیت‌الله خامنه‌ای نگاشته شده است. ازجمله این پژوهش‌ها، جعفری‌نژاد و همکاران (۱۴۰۲) به طور خاص به تبیین ابعاد، اهداف و راهبردهای مقابله با جنگ شناختی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته است. صادق‌زاده (۱۴۰۲) نقش آیت‌الله خامنه‌ای در تبیین دیپلماسی مقاومت با تأکید بر دکتترین دفاعی بررسی کرده است. یوسف‌وند و همکاران (۱۴۰۳) به بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ نرم و شناختی در اندیشه دفاعی آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته‌اند و عمادی (۱۴۰۱) تأثیر مثبت‌نگری بر مقابله با جنگ شناختی در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای را مورد بررسی قرار داده است. همچنین پژوهش‌هایی مانند رحیمی و ایزدی (۱۴۰۰) بر طرح‌های راهبردی مقابله با نفوذ سیاسی آمریکا با تأکید بر آرای ایشان متمرکز بوده‌اند و بسیاری از تحلیل‌ها به موضوعاتی نظیر بیداری اسلامی، پیشرفت و تمدن نوین اسلامی از دیدگاه ایشان می‌پردازند که همگی حاوی اشاراتی به نبردهای نرم و فرهنگی هستند. با این حال، این مطالعات نیز غالباً به صورت موضوعی و در حوزه‌های خاص انجام شده‌اند و یک تحلیل جامع و مدل‌سازی شده از منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص مواجهه با جنگ شناختی در تمام ابعاد فرهنگی و اعتقادی آن را ارائه نکرده‌اند. به عبارتی، پیوند دادن عمیق و نظام‌مند دیدگاه‌های ایشان در خصوص جنگ شناختی با ابعاد هویتی، اعتقادی، خانوادگی و ارزشی و استخراج یک چهارچوب مفهومی منسجم، کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

وجه تمایز و نوآوری پژوهش حاضر در پر کردن این خلأها نهفته است. این پژوهش، برای نخستین بار، به صورت جامع و نظام‌مند به تحلیل جنگ شناختی در عرصه فرهنگی - اعتقادی از منظر بیانات و اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازد. نوآوری اصلی این مطالعه در ارائه یک مدل مفهومی از منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در این حوزه است که نه تنها ماهیت و راهبردهای دشمن را تبیین می‌کند، بلکه سیاست‌ها و راهکارهای مقابله‌ای را نیز بر اساس این دیدگاه‌ها فرموله می‌سازد. به جای صرفاً مرور بیانات، این پژوهش از روش تحلیل مضمون کیفی برای استخراج لایه‌های عمیق معنایی و نظام‌مند کردن مفاهیم

بنیادین استفاده می‌کند. بدین ترتیب، این مطالعه یک چهارچوب تحلیلی منسجم برای فهم پیچیدگی‌های جنگ شناختی از دیدگاه یک مرجع فکری کلان ارائه داده و راهکارهای عملیاتی برآمده از این تحلیل را برای دفاع فرهنگی - اعتقادی پیشنهاد می‌کند که می‌تواند مبنای سیاست‌گذاری‌های آتی قرار گیرد.

۳. روش تحقیق

این پژوهش با هدف مدل‌سازی منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص جنگ شناختی فرهنگی و اعتقادی، از تحلیل مضمون کیفی بهره برده است. این روش، ابزاری قدرتمند برای شناسایی و تحلیل الگوهای معنایی در داده‌های کیفی است که امکان درک عمیق دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای را فراهم می‌آورد. تکنیک‌های توصیفی یا تحلیلی تنها برای شفاف‌سازی یافته‌ها به کار رفته‌اند (Braun & Clarke, 2006, p. 78).

جامعه آماری شامل تمام بیانات منتشر شده آیت‌الله خامنه‌ای از ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ (همزمان با صدور بیانیه گام دوم انقلاب) تاکنون است. پژوهش حاضر بر اساس چهارچوب شش مرحله‌ای بران و کلارک برای تحلیل مضمون انجام شده است (Braun & Clarke, 2006, p. 78).

- گردآوری و آشنایی با داده‌ها: تمامی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای از سایت رسمی ایشان^۱ در بازه زمانی تعیین‌شده جمع‌آوری و به دقت مطالعه شد تا درک عمیقی از محتوا و منظومه فکری ایشان حاصل شود.

- کدگذاری اولیه: پس از مطالعه، جملات و عبارات مرتبط با جنگ شناختی و تقابل فرهنگی با رویکرد نظام‌مند، کدگذاری شدند. هر مفهوم مرتبط با اهداف پژوهش، یک کد اولیه مجزا (هم داده‌محور و هم مرتبط با منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای) دریافت کرد. برای مثال، از جمله «امروز دشمن با ابزار رسانه، دائم در حال پمپاژ یأس و ناامیدی به جامعه است»، کدهای «نقش رسانه در تزریق یأس» و «القای ناامیدی دشمن» استخراج شد. برای سازمان‌دهی کدها از نرم‌افزار MAXQDA استفاده گردید.

^۱Khamenei.ir

- دسته‌بندی و ایجاد مقوله‌ها (مضامین): کدهای اولیه بر اساس شباهت معنایی دسته‌بندی شدند تا مقوله‌ها (مضامین) اصلی و فرعی شکل گیرند. این فرآیند با هدف کشف الگوهای منعکس‌کننده اجزا و ارتباطات در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای پیرامون جنگ شناختی فرهنگی انجام شد. برای مثال، کدهای مربوط به تحریف هویت، ترویج سبک زندگی غربی و تضعیف خانواده، ذیل مضمون کلی «راهبردهای دشمن» قرار گرفتند.

- بازبینی و پالایش مضامین: مضامین استخراج‌شده به طور مداوم بازبینی و پالایش شدند تا از وضوح، تمایز و جامعیت آن‌ها اطمینان حاصل شود. این فرآیند تا رسیدن به اشباع نظری¹ ادامه یافت؛ یعنی تا زمانی که با تحلیل داده‌های جدید، هیچ مضمون یا بینش تازه‌ای کشف نشد و مضامین موجود کفایت نظری لازم را پیدا کردند (Corbin & Strauss, 2015: 110). تطابق با چهارچوب منظومه فکری، معیار اصلی این پالایش بود.

- تبیین روابط بین مضامین و مدل‌سازی: پس از نهایی‌سازی مضامین، روابطشان بررسی شد و مدل‌های تحلیلی (مانند ماتریس SWOT و دسته‌بندی راهبردهای سلبی و ایجابی) تدوین گردید. این مدل‌ها برای تبیین منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در مقابله با جنگ شناختی فرهنگی شکل گرفتند که ماتریس سه‌بعدی (شاخص‌ها * تقسیم‌بندی معرف‌ها در عرصه حاکمیتی * مقوله‌های سلبی و ایجابی) ارائه شده در بخش تحلیل داده‌ها نیز بر همین اساس است.

- تولید گزارش: در مرحله نهایی، یافته‌های پژوهش به صورت روایتی منسجم، تحلیلی و با استناد به نمونه‌های عینی و متناسب از فرمایشات آیت‌الله خامنه‌ای ارائه گردید. این گزارش شامل تبیین مضامین اصلی و فرعی، ارتباط منطقی آن‌ها با یکدیگر و ارائه پاسخ به سؤالات پژوهش بر اساس مدل مفهومی استخراج شده می‌باشد.

برای اطمینان از روایی (اعتبار) و پایایی (قابلیت اطمینان) پژوهش، چندین راهکار به کار گرفته شد. روایی با مطالعه عمیق داده‌ها، تأیید کدگذاری و مضامین توسط اساتید و متخصص روش‌شناسی کیفی و ارائه نمونه‌های عینی از بیانات برای تبیین هر مضمون

¹. Theoretical Saturation.

افزایش یافت. پایایی نیز با تشریح شفاف و گام به گام تمام مراحل تحلیل مضمون، جهت قابلیت پیگیری و بازتولید و همچنین اطمینان از ثبات و یکپارچگی کدها و مضامین در طول فرآیند، تضمین شد.

جدول شماره ۱: نمونه بیانات آیت‌الله خامنه‌ای

وضعیت	نوع مقوله	تاریخ سخنرانی	مدعو دیدار	شرح	بیانات
عمق راهبردی	سلبی	۱۴۰۱/۱۰/۱۴	اقشار مختلف بانوان	ارزش‌های فرهنگی - انسانی	حجاب یک ضرورت شرعی است؛ شریعت است؛ ضرورت شرعی است؛ یعنی هیچ تردیدی در وجوب حجاب وجود ندارد؛ این را همه باید بدانند. این که حالا خدشه کنند، شبهه کنند که آیا حجاب هست، لازم است، ضروری است، نه، جای خدشه و شبهه ندارد؛ یک واجب شرعی است که باید رعایت بشود، منتها آن کسانی که حجاب را به طور کامل رعایت نمی‌کنند، این‌ها را نباید متهم کرد به بی‌دینی و ضدانقلابی.

وضعیت	نوع مقوله	تاریخ سخنرانی	مدعو دیدار	شرح	بیانات
عمق راهبردی	ایجابی	۱۴۰۱/۰۷/۲۲	دیدار با سران کنفرانس وحدت اسلامی	الگو بودن اهل بیت	عید گرفتن فقط جشن و ماندگاری و یادبود نیست. عید گرفتن برای درس گرفتن و الگو قرار دادن پیغمبر اکرم است. صدها درس وجود دارد در زندگی شخصی پیغمبر، زندگی خانوادگی پیغمبر، حکومت پیغمبر، با دوستانش، با دشمنانش، با مؤمنین، با کفار.
عمق راهبردی	ایجابی	۱۴۰۱/۰۶/۳۰	دیدار پیشکسوتان دفاع مقدس	اثرگذاری معنوی فرهنگی	دفاع مقدس، دوران پرحادثه، پرمعنا، پرفایده و پرهیجانی بود و برای امروز و فردای ما دارای اثر است.
آسیب شناسی	سلبی	۱۴۰۱/۱۰/۱۴	اقشار مختلف بانوان	آسیب پذیری	بخصوص این موضوع به کارگیری زنان فرزانه ما، کارآمد ما، مجرب ما، دانشمند و عاقل و فهمیده ما در رده‌های گوناگون تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری کشور؛ این مطلب مهمی است. البته ذهن بنده به این قضیه مشغول است؛ باید یک راهی برایش پیدا کنیم؛ باید یک مسیری ان شاء الله پیدا کنیم، ببینیم چه کار می‌شود کرد.

وضعیت	نوع مقوله	تاریخ سخنرانی	مدعو دیدار	شرح	بیانات
آسیب شناسی	سلبی	۱۴۰۱/۱۰/۱۴	اقشار مختلف بانوان	حجاب، خانواده، ارزش زن	در قضایای اغتشاشات سال ۱۴۰۱، امیدشان [دشمن] این بود که همین‌هایی که حجاب نیمه‌کاره دارند به کلی کشف حجاب کنند، [ولی] نکردند؛ یعنی زدند تو دهن آن تبلیغ‌کننده و فراخوان فرستنده
آسیب شناسی	سلبی	۱۴۰۰/۱۱/۰۳	دیدار مداحان	تخریب ذهنی - تضعیف نظام	این را من از روی اطلاع عرض می‌کنم که امروز انبوهی از رسانه‌ها - نمی‌شود شمرد، بخصوص با این وضع فضای مجازی - با هزاران متخصص: متخصص هنر، متخصص رسانه، متخصص علوم ارتباطات، با پشتیبانی مالی انبوه، با پشتیبانی امنیتی انبوه در کارند؛ برای چه؟ برای اینکه در نظام جمهوری اسلامی افکار را برگردانند، مذاق‌ها را برگردانند، ایمان‌ها را و باورها را تضعیف کنند، تخریب کنند؛ این [جور] است.

بیانات	شرح	مدعو دیدار	تاریخ سخنرانی	نوع مقوله	وضعیت
امروز یکی از برجسته‌ترین و مهم‌ترین کارهای دشمنان اسلام، دامن زدن به اختلافات و تفرقه در میان مسلمانان است. اختلافات مذهبی، قومی و ملی، امروز ابزار دست دشمنان اسلام شده است.	تفرقه و تشدید گسل‌های اجتماعی	پیام به حجاج	۱۴۰۱/۰۴/۱۴	سلبی	واقعیت صححه
امروز سعی دشمن این است که ایمان دینی را تضعیف کند، امید را تضعیف کند، خوش‌بینی به آینده و به مدیریت کشور را تضعیف کند؛ این‌ها چیزهایی است که روی آن دارند برنامه‌ریزی می‌کنند، روی آن برنامه‌ریزی می‌شود.	تضعیف امید و ایمان دینی و آینده‌تاریک	دیدار با دست‌اندرکاران شهدای عشایر	۱۴۰۱/۰۳/۲۳	سلبی	واقعیت صححه
دشمنان اسلام و مسلمانان با همه توان خود برای ایجاد تفرقه میان ملت‌های مسلمان و بخصوص میان دو ملت ایران و عراق تلاش می‌کنند. نباید از این توطئه غفلت کرد.	توطئه دشمن و عدم غفلت	دیدار موكب داران عراقی	۱۳۹۸/۰۶/۲۷	سلبی	واقعیت صححه

وضعیت	نوع مقوله	تاریخ سخنرانی	مدعو دیدار	شرح	بیانات
ارائه راه حل	سلبی	۱۴۰۱/۱۰/۱۴	اقشار مختلف بانوان	خدمات فرهنگی	یک مسئله که متأسفانه وقت نیست من در این زمینه صحبت کنم، خدمت جمهوری اسلامی به زنان است؛ این نباید فراموش بشود... در دوره پیش از انقلاب، زنان فرزانه، فهیمه، دانشمند، تحصیل کرده، اهل تحقیق و صاحب پژوهش در زمینه‌های مختلف، انگشت‌شمار بودند؛ این همه استاد دانشگاه زن، این همه پزشک متخصص و فوق تخصص زن، این همه دانشمند محقق در بخش‌های مختلف
ارائه راه حل	سلبی	۱۴۰۱/۰۴/۱۴	پیام به حجاج	انحراف و انفعال عملکردی - مغرور بودن	بیداری و خودآگاهی اسلامی و بروز پدیده شگرف مقاومت "که غرب مستکبر را روزبه‌روز ضعیف‌تر کرده است، ... البته از کید دشمن حتی یک لحظه نباید غفلت کرد و باید با تلاش و هشیاری، امید و اعتماد به نفس را که بزرگ‌ترین سرمایه برای ساختن آینده است، افزایش دهیم

۴. مبانی نظری و مفهوم‌شناسی پژوهش

منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، فراتر از مجموعه‌ای از بیانات پراکنده، نتیجه بینش عمیق اسلامی، شناخت دقیق تحولات جهانی و تجربه طولانی ایشان در مدیریت راهبردی کشور

است. در این تحقیق، منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای را به معنای شبکه پیوسته و سازمان‌یافته‌ای از مفاهیم، اصول و راهبردهای کلان تعریف می‌کنیم که ایشان به طور مستمر در حوزه‌های مختلف، به‌ویژه در مواجهه با تهدیدات نرم و جنگ شناختی در عرصه فرهنگی و اعتقادی، آن‌ها را تبیین کرده‌اند.

این چهارچوب، شامل مفاهیم محوری و راهبردی متعددی است که در این پژوهش به آن‌ها پرداخته می‌شود و البته تنها به سامان‌دهی این مفاهیم نمی‌پردازد، بلکه به‌مثابه ابزار تحلیلی قدرتمند عمل کرده و به پژوهشگر امکان می‌دهد تا داده‌های خام (بیانات آیت‌الله خامنه‌ای) را در بستری منسجم و معنادار، کدگذاری، تحلیل و تفسیر کند. از این رو، کلیه مراحل تحلیل مضمون در این پژوهش، ذیل این چهارچوب مفهومی و با هدف کشف الگوهای منطبق بر آن، انجام شده است تا نتایج حاصله از غنای نظری و کاربردی لازم برخوردار باشند.

در کنار این منظومه فکری، لازم است به دلیل اهمیت و ارتباط موضوع پژوهش، به صورت خلاصه به نظریات پایه‌ای و توسعه‌یافته در بحث جنگ شناختی نیز اشاره گردد. جنگ شناختی یکی از پیچیده‌ترین تهدیدات در عصر حاضر به شمار می‌رود (کشاوری، ۱۴۰۰، ۹۷). بر اساس نظریه کافمن (Kofman, 2021: 45)، این جنگ را می‌توان پنجمین بُعد نبرد مدرن دانست که بر سه سطح اساسی تأثیر می‌گذارد: سطح شناختی (تغییر باورها و اعتقادات)، سطح عاطفی (تغییر احساسات و هیجانات) و سطح رفتاری (تغییر کنش‌ها و رفتارها).

این نظریه تأکید دارد که جنگ‌های امروزی بیش از میدان‌های نبرد فیزیکی، در حوزه ادراک و شناخت افراد رخ می‌دهند.

علاوه بر نظریه بعد پنجم جنگ، نظریه توسعه‌یافته جنگ عقیده‌ها نیز اهمیت دارد که می‌توان آن را شکلی اقل‌تاریخ‌تر از جنگ آکادمیک دانست. این نظریه بر تأثیرگذاری بر شش ساحت انسان شامل دانش، بینش، انگیزش، گرایش، منش (ارزش) و کنش تمرکز دارد (خسرو پناه، ۱۴۰۰). این ساحت‌ها که در مجموع «شناخت» و در نهایت «عقیده» نامیده می‌شوند، به الگویی باثبات برای این نوع جنگ تبدیل شده‌اند. این نبرد مستقیماً در عرصه

عقاید حاکم بر نظریات و باورهای افراد جریان دارد و برخی برای اثبات آن به نظریه «قدرت و دانش» میشل فوکو استدلال می‌کنند (Foucault, 1977, 102-103). در عرف جامعه، عقاید هر فرد به‌مثابه یک زنجیره مستحکم و جدایی‌ناپذیر و بخشی از وجود اوست که فرد نسبت به آن تعلق خاطر عمیقی دارد. با این حال، با تحولات مختلف، توانایی‌های فرد بازسازی شده و آثار مخرب جنگ شناختی می‌تواند به انهدام زیرساخت‌های عقیدتی او منجر شود (Foucault, 1977, 555-557).

جنگ اتاق‌ها نمونه دیگری از نظریات توسعه‌یافته در حوزه جنگ شناختی است که مفهومی به‌روز شده از «اتاق فکر» یا «جنگ اندیشکده‌ها» محسوب می‌شود. در این فضا، جنگ شناختی به صورت کاملاً برنامه‌ریزی شده و با بارش فکری کنشگران راهبردی و عملیاتی به مرحله اجرا می‌رسد (Kauppi, 2010, 330-332). خوانش جدیدی از این نظریه نیز به شبیه‌سازی اتاق‌های فکر رقیب برای پی بردن به مدل تصمیم‌سازی، راهبردها و تاکتیک‌های آن‌ها می‌پردازد.

برای ایجاد درکی مشترک و تبیین دقیق ابعاد نظری پژوهش، در این بخش به تعریف و مفهوم‌شناسی واژگان اصلی به کار رفته می‌پردازیم. این تعاریف، مبنای تحلیل‌های بعدی و استخراج مدل مفهومی در این مطالعه خواهند بود.

اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای: مفهوم «اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای» در این پژوهش فراتر از یک دیدگاه سیاسی صرف است و به منظومه فکری جامع و نظام‌مندی اشاره دارد که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در طول سالیانتمادی در بیانات، سخنرانی‌ها، پیام‌ها و مواضع خود ارائه کرده‌اند. این منظومه، ریشه در اصول بنیادین اسلام ناب محمدی، آرمان‌های اصیل انقلاب اسلامی و تجربیات گران‌بهای تاریخی جمهوری اسلامی ایران دارد. اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، شامل ابعاد گوناگون اعتقادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و راهبردی است و یک چهارچوب فکری منسجم برای تحلیل مسائل و ارائه راه‌حل‌ها فراهم می‌آورد.

در این پژوهش و بنا بر مختار نویسنده، تمرکز بر آن بخش از منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای است که به شناخت دقیق و مقابله هوشمندانه با تهدیدات جنگ شناختی در

عرصه فرهنگی و اعتقادی می‌پردازد. این دیدگاه، ماهیت تهدیدات، راهبردهای دشمن و راهکارهای مقابله‌ای را از منظری جامع و بنیادین تبیین می‌کند.

جنگ شناختی، به‌عنوان یکی از پیچیده‌ترین تهدیدات عصر حاضر، قصد دارد باورها، ارزش‌ها و هویت جمعی جامعه هدف را تغییر دهد. این جنگ، با استفاده از ابزارهایی چون رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و تبلیغات، به دنبال نفوذ در اذهان افراد و تغییر رفتار آن‌هاست. به تعبیری، تعریف بومی (مختار) از جنگ شناختی «به معنای نفوذ به زیربنای معرفتی و اعتقادات افراد و تسخیر دستگاه معرفت‌شناسی انسان است» (کشاورز، ۱۳۹۸، ۶). این نوع جنگ، تأثیرات عمیقی بر ساختار فرهنگی جامعه دارد؛ از جمله ابعاد مهم فرهنگی آن می‌توان به هدف قرار دادن هویت ملی و دینی، تغییر سبک زندگی و ارزش‌ها، ایجاد بی‌اعتمادی و بدبینی نسبت به نهاد دین، تحریف تاریخ و الگوهای مؤثر و ایجاد تفرقه و قطب‌بندی مذهبی اشاره کرد.

سیاست‌های مقابله‌ای: سیاست به معنای عام، به معنای «شناخت، تصمیم‌گیری و اجرای بهترین روش برای اداره امور» است (میرشکاری، ۱۳۸۶، ۱۱۵). در این تعریف، سیاست به‌عنوان یک فرآیند فعال و پویا مطرح می‌شود که در آن، با توجه به شرایط موجود، بهترین تصمیم‌ها اتخاذ می‌شوند (نوذری، ۱۳۸۰، ۲۱). مقابله نیز به معنای «تلاش برای مهار و کنترل چالش‌ها و مشکلات» است. این تلاش می‌تواند در سطوح فردی، اجتماعی و حتی بین‌المللی صورت گیرد (دهخدا، ۱۳۷۴، ۱۷۱). سیاست‌های مقابله‌ای در واقع مجموعه‌ای از اقدامات و تصمیماتی هستند که برای مقابله با چالش‌ها و تهدیدات اتخاذ می‌شوند. این سیاست‌ها با هدف کاهش اثرات منفی چالش‌ها و ایجاد فرصت‌های جدید طراحی می‌شوند.

عرصه فرهنگی: عرصه‌های مرتبط با جنگ شناختی با تکیه بر عناصر موضوعی و قلمرو، به هشت حوزه «حاکمیتی - مدیریتی، سیاسی - بین‌الملل، رسانه‌ای - تبلیغی، فرهنگی - هنری، اجتماعی، دفاعی - امنیتی، علمی - فناوری و اقتصادی» تقسیم‌بندی شده است (کشاورز، ۱۴۰۰، ۹۷).

عرصه فرهنگی فضایی است که در آن «مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، آداب و رسوم، هنر، ادبیات، زبان، تاریخ، سنت‌ها و سایر مظاهر فکری و معنوی یک جامعه یا گروه اجتماعی شکل می‌گیرد، ترویج می‌شود و به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود». این عرصه شامل تمامی جنبه‌های زندگی اجتماعی، از جمله تعاملات انسانی، نهادهای اجتماعی، تولیدات فرهنگی و هنری و شیوه‌های ارتباطی است.

سیاست فرهنگی: به مجموعه تدابیر، برنامه‌ها و اقداماتی گفته می‌شود که دولت‌ها، نهادهای حاکمیتی یا سازمان‌های اجتماعی برای تأثیرگذاری بر هویت فرهنگی، ارزش‌ها، اعتقادات، سبک زندگی و رفتارهای فرهنگی یک جامعه به کار می‌برند. این سیاست‌ها می‌توانند شامل حمایت از هنر، ترویج ارزش‌های خاص، وضع قوانین مرتبط با حوزه‌های فرهنگی، یا مقابله با تهاجمات فرهنگی باشند. سیاست فرهنگی ابزاری برای شکل‌دهی به افکار عمومی و هدایت جامعه در مسیر مطلوب است.

در بستر این پژوهش، مفهوم «سیاست فرهنگی» به طور خاص در زمینه مقابله و مواجهه با تهدیدات جنگ شناختی معنا پیدا می‌کند. از این منظر و بر اساس اتخاذ مبنای نویسنده؛ سیاست فرهنگی شامل آن دسته از راهبردها و تدابیر عملیاتی است که از منظر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای انقلاب برای حراست از فرهنگ و اعتقادات جامعه و تقویت بنیان‌های درونی آن در برابر تهاجمات شناختی و هویتی، تدوین و پیشنهاد می‌شود. این سیاست‌ها هم جنبه ایجابی (تقویت نقاط قوت) و هم جنبه سلبی (مقابله با تهدیدات) دارند.

۵. یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش، برگرفته از تحلیل عمیق و نظام‌مند آیت‌الله خامنه‌ای در بازه زمانی تعیین‌شده است. این یافته‌ها در قالب مضامین اصلی و فرعی ارائه می‌شوند که در مجموع، یک مدل مفهومی را شکل می‌دهند. برای شفافیت و دقت بیشتر، یافته‌ها در دو بخش توصیفی و تحلیلی ارائه می‌گردند.

۵,۱. یافته‌های توصیفی: مؤلفه‌های اصلی و فرعی

در این بخش، مؤلفه‌های اصلی و فرعی استخراج شده از تحلیل مضمون بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، به تفکیک دسته‌بندی و شرح داده می‌شوند. این مؤلفه‌ها، نمایانگر ابعاد سه‌گانه اصلی مدل مفهومی پژوهش هستند: (۱) ماهیت و ابعاد جنگ شناختی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، (۲) راهبردهای دشمن در این جنگ و (۳) سیاست‌ها و راهکارهای مقابله‌ای.

جدول ۲: مروری بر مضامین اصلی و فرعی استخراج شده از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی
۱	ماهیت و ابعاد جنگ شناختی	هدف قرار دادن ادراکات و باورها پنهان‌کاری و پیچیدگی تاکتیک‌ها بهره‌گیری از ابزارهای نوین رسانه‌ای گسترده‌گی و فراگیری (مرزهای نامشخص)
۲	راهبردهای دشمن در جنگ شناختی در عرصه فرهنگی - اعتقادی	تضعیف ایمان و اعتقادات دینی القای ناامیدی و تصویرسازی از آینده تاریک تهاجم به هویت اسلامی - ایرانی ایجاد گسست‌های اجتماعی و اعتقادی سرمایه‌گذاری بر نسل آینده
۳	سیاست‌ها و راهکارهای مقابله‌ای (راهبردهای دفاع شناختی)	جهاد تبیین تقویت ایمان و امید ملی استحکام نهاد خانواده و ارتقای جایگاه زن خودسازی و ارتقای بصیرت فردی و جمعی تقویت ساختارهای فرهنگی و رسانه‌ای داخلی

جدول ۳: وضعیت کلی و تعداد فیش‌های احصاء شده

ردیف	نوع	تعداد کل فیش‌ها	مقوله	مقوله‌های مشترک	تعداد
۱	وضعیت شناسی	۱۷۲۱	فرهنگی و اعتقادی		۲۶۸
				فرهنگی و اعتقادی	۳۴
وضعیت					
۱			عمق راهبردی		۶۵۹
۲			آسیب‌شناسی و بیان چالش		۱۱۷
۳			واقعیت صحنه		۵۶۵
۴			ارائه راه‌حل		۳۸۰
وضعیت					
۱			سلبی		۵۴۲
۲			ایجابی		۱۱۷۹

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۴: احصاء تعداد فراوانی مقوله‌ها در مؤلفه فرهنگی، اعتقادی

ردیف	مؤلفه	وضعیت	تقسیم‌بندی	مقوله	تعداد کل (با تکرار)	درصد فراوانی (نسبت به مؤلفه)	درصد فراوانی (نسبت به کل)
۱	حاکمیتی	سلبی	داخلی	حاکمیتی	۰	۰	۰
۲				مدیریتی	۳	۱,۱۱	۰,۱۷
۳				عمومی	۲۳	۸,۵۸	۱,۳۳
۴		ایجابی	خارجی	دشمنی	۲۳	۸,۵۸	۱,۳۳
۵				حاکمیتی	۶۸	۲۵,۳۷	۳,۹۵
۶			داخلی	مدیریتی	۳۹	۱۴,۵۵	۲,۲۶
۷				عمومی	۹۸	۳۶,۵۶	۵,۶۹

شرح تفصیلی مضامین

۵,۱,۱. ماهیت و ابعاد جنگ شناختی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای

تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای نشان می‌دهد که «اثرگذاری معنوی، فرهنگی» و «بازسازی و تجهیز عقلانی، انقلابی، فکری» از مهم‌ترین مباحث مورد اشاره در عمق راهبردی، برای تقویت بنیان‌های فکری، اعتقادی و ارزشی جامعه است که از طریق «جهاد تبیین» محقق می‌شود. جهاد تبیین به معنای روشنگری فعال و مستمر در برابر تحریفات دشمن و بازگویی حقایق است تا جامعه‌ای پویا و حقیقت‌جو شکل گیرد.

در مقابل این عمق راهبردی، دو چالش اساسی وجود دارد:

الف. «انحراف و انفعال عملکردی و غرور»: این چالش به معنای گسست میان اهداف فرهنگی با عملکرد واقعی مسئولان و فعالان است. انحراف به معنای حرکت به سمت محتوای ناسازگار با مبانی انقلاب و انفعال به معنای سستی و عدم ابتکار در برابر تهاجمات دشمن است. غرور نیز به خودبینی و نادیده گرفتن واقعیت‌ها اشاره دارد که پتانسیل راهبردها را از بین برده و زمینه نفوذ دشمن را فراهم می‌کند.

ب. «مسئله حجاب، خانواده و ارزش زن»: این سه محور آسیب‌های بنیادین فرهنگی و اعتقادی هستند. حجاب نماد عفاف و هدف اصلی تخریب دشمن است که تضعیف آن به دنبال تغییر هویت و سبک زندگی است. خانواده، سلول بنیادین جامعه و نهاد انتقال ارزش‌ها، هدف هجمه برای فروپاشی اجتماعی است. ارزش زن و جایگاه کرامت‌محور او در اسلام، با الگوهای نادرست تحریف می‌شود. این سه محور به دلیل پیوند عمیق با هویت اعتقادی، مهم‌ترین نقاط تمرکز دشمن در جنگ شناختی هستند.

علاوه بر این چالش‌ها، دشمن به دنبال «تضعیف امید و ایمان دینی و تصویرسازی از آینده‌ای تاریک» است. این بُعد از جنگ شناختی، با بزرگ‌نمایی مشکلات و نشر اخبار منفی، روحیه مقاومت را هدف قرار می‌دهد. تضعیف ایمان دینی از طریق شبهه‌افکنی و زیر سؤال بردن کارآمدی دین، اعتماد مردم را سلب می‌کند و به تصویرسازی از آینده‌ای بن‌بست مانند می‌انجامد که تسلیم را تنها راه نجات معرفی می‌کند. این رویکرد، توانایی جامعه برای حرکت به سمت آرمان‌ها را از بین می‌برد.

در نهایت، راه‌حل بنیادی در «امیدواری» است که خود محرکه «بازسازی فکری - انقلابی» است. این بازسازی از طریق «جهاد تبیین، روایت صحیح و تولید محتوای متناسب» جامعه را برای مقابله با جنگ شناختی در ابعاد فرهنگی و اعتقادی تجهیز می‌کند.

جدول ۵: احصاء وضعیت نسبت به زیر مقوله‌ها در مؤلفه فرهنگی، اعتقادی

مؤلفه	وضعیت	زیر مقوله	تعداد فراوانی	درصد نسبت به مؤلفه	درصد نسبت به کل
فرهنگی	عمق راهبردی	اثرگذاری معنوی فرهنگی	۱۶	۵,۹۷	۰,۹۲
		بازسازی و تجهیز عقلانی - انقلابی - فکری	۱۱	۴,۱۰	۰,۶۳
		تخریب ذهنی - تضعیف نظام	۵	۱,۸۶	۰,۲۹
		تدین و پایبندی به معنویت	۵	۱,۸۶	۰,۲۹

مؤلفه	وضعیت	زیر مقوله	تعداد فراوانی	درصد نسبت به مؤلفه	درصد نسبت به کل
		جهاد تبیین - روایت صحیح و تولید محتوا	۵	۱,۸۶	۰,۲۹
		حجاب، خانواده، ارزش زن	۳	۱,۱۱	۰,۱۷
		فعالیت جهادی؛ مواسات؛ خدمت‌رسانی؛ حضور اجتماع	۴	۱,۴۹	۰,۲۳
		فرهنگ و جهت دهنده‌گی (مصون‌سازی) گفتمان‌سازی	۶	۲,۲۳	۰,۳۴
		کیفی‌سازی فرهنگی	۸	۲,۹۸	۰,۴۶
		مترقی بودن نگاه اسلام	۴	۱,۴۹	۰,۲۳
آسیب‌شناسی		حجاب، خانواده، ارزش زن	۲	۰,۷۴	۰,۱۱
		انحراف و انفعال عملکردی - مغرور بودن	۲	۰,۷۴	۰,۱۱
واقعیت صحنه		ارزش‌های فرهنگی - انسانی	۶	۲,۲۳	۰,۳۴
		اثرگذاری معنوی فرهنگی	۴	۱,۴۹	۰,۲۳
		تضعیف امید و ایمان دینی و آینده تاریک	۷	۲,۶۱	۰,۴۰
		فرهنگ و جهت دهنده‌گی (مصون‌سازی) گفتمان‌سازی	۳	۱,۱۱	۰,۱۷
ارائه راه‌حل		اثرگذاری معنوی فرهنگی	۳	۱,۱۱	۰,۱۷
		امیدواری	۳	۱,۱۱	۰,۱۷
		اندیشه‌ورزی و حل مسئله	۳	۱,۱۱	۰,۱۷
		بازسازی و تجهیز عقلانی - انقلابی - فکری	۵	۱,۸۶	۰,۲۹
		جهاد تبیین - روایت صحیح	۵	۱,۸۶	۰,۲۹

مؤلفه	وضعیت	زیر مقوله	تعداد فراوانی	درصد نسبت به مؤلفه	درصد نسبت به کل
		و تولید محتوا			

از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، جنگ شناختی نبردی است که نه جسم و خاک، بلکه ذهن و روح انسان‌ها را هدف قرار می‌دهد. این جنگ دارای ویژگی‌های خاصی است که آن را از سایر اشکال جنگ متمایز می‌کند:

۱. **هدف قرار دادن ادراکات و باورها:** ایشان بارها تأکید کرده‌اند که دشمن در پی تغییر محاسبات و تصورات مردم و مسئولین است. «مهم‌ترین بخش این جنگ، جنگ روانی و از بین بردن اطمینان و امید مردم است. می‌خواهند مردم را از انقلاب ناامید کنند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۱۰/۲۸). این حملات بر ادراک از واقعیت، باورهای بنیادی و ارزش‌های ملی - دینی متمرکز است.

۲. **پنهان کاری و پیچیدگی تاکتیک‌ها:** این جنگ ماهیتی پنهان و غیرمستقیم دارد. آیت‌الله خامنه‌ای فرموده‌اند که دشمن با روش‌های «غیر محسوس» و «در قالب‌هایی فریبنده» به دنبال تأثیرگذاری است «دشمن از راه‌های پنهانی و نامرئی و با شیوه‌هایی پیچیده وارد میدان شده است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۹/۱۱/۱۹).

۳. **بهره‌گیری از ابزارهای نوین رسانه‌ای:** فضای مجازی و رسانه‌های نوین، ابزار اصلی این جنگ هستند «امروز فضای مجازی به ابزار دست دشمن برای جنگ شناختی تبدیل شده است. دشمن از این فضا برای تحریف واقعیت‌ها استفاده می‌کند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۰/۰۵/۲۱).

۴. **گسترده‌گی و فراگیری (مرزهای نامشخص):** این جنگ محدود به مرزهای جغرافیایی نیست و تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی را در بر می‌گیرد.

۵،۱،۲. راهبردهای دشمن در جنگ شناختی در عرصه فرهنگی

از تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، راهبردهای کلیدی دشمن در جنگ شناختی با محوریت آسیب رساندن به بنیان‌های فرهنگی و اعتقادی جامعه ایران به‌وضوح مشخص می‌شود: در مسیر اعتلای جوامع، دو عامل کلیدی نقش محوری دارند: نخست، سرمایه اعتقادی مستحکم که بنیاد باورها و ارزش‌ها را تشکیل می‌دهد؛ و دوم، انسجام فرهنگی قوی که با شاخص‌هایی چون پایداری به هویت دینی و ملی، همبستگی اجتماعی و وحدت حول اصول مشترک سنجیده می‌شود. بر همین اساس، نظام جمهوری اسلامی ایران با اجرای سیاست‌هایی همچون تبیین معارف الهی، تقویت نهاد خانواده و ترویج سبک زندگی اسلامی، درصدد ارتقای این سرمایه‌ها و تسهیل روند پیشرفت معنوی و فرهنگی جامعه است. (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۱۲/۰۳؛ و خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۱/۰۱/۰۱).

در نقطه مقابل، دشمن با هدف خدشه وارد کردن به این بنیان‌ها و ایجاد اختلال در انسجام فرهنگی و اعتقادی کشور، راهبردهای متنوعی را به کار می‌گیرد. این راهبردها، با بهره‌گیری از تغییراتی که طی سال‌های پس از جنگ تحمیلی در کشور سرعت گرفته‌اند، از جمله گسترش فزاینده فضای مجازی و تأثیرات آن بر نسل جوان، باعث پدید آمدن شکاف‌های فرهنگی و اعتقادی می‌شوند. مهم‌ترین این شکاف‌ها، شکاف‌های نسلی، هویتی، ارزشی و مذهبی هستند.

دشمن با استفاده از راهبردهای متنوع، درصدد ایجاد اختلال در انسجام فرهنگی و اعتقادی جامعه است که مهم‌ترین آن‌ها شامل:

- **تضعیف ایمان و اعتقادات دینی:** این راهبرد با شبهه‌افکنی نظام‌مند و القای تردید در اصول و مبانی اسلامی دنبال می‌شود. دشمن تلاش می‌کند تا با تحریف حقایق تاریخی و دینی و همچنین ارائه تفسیری ناکارآمد از نقش دین در زندگی فردی و اجتماعی، پایه‌های ایمان را سست کند. آیت‌الله خامنه‌ای بارها به این امر اشاره کرده‌اند: «هدف و آماج تحرک دشمنان در زمینه‌ی فرهنگ، عبارت است از ایمان مردم و باورهای مردم» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۲/۰۶/۱۹).

- **تهاجم به هویت اسلامی - ایرانی:** دشمن با ترویج گسترده الگوهای فرهنگی غربی تحت عناوینی چون آزادی و مدرنیته، به دنبال جایگزینی سبک زندگی غربی با سبک زندگی اسلامی و ایرانی است. این تهاجم نه تنها به ظاهر، بلکه به عمق باورها و ارزش‌ها سرایت می‌کند و به حساسیت‌زدایی نسبت به اصول انقلاب می‌انجامد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۱۰/۱۹). تضعیف نمادهای اصیل فرهنگی و اعتقادی مانند حجاب و جایگاه خانواده، در راستای همین راهبرد صورت می‌گیرد.

- **القای ناامیدی و تصویرسازی از آینده تاریک:** دشمن به صورت هدفمند، با بزرگ‌نمایی مشکلات و برجسته‌سازی نقاط ضعف، به دنبال تضعیف امید به آینده و ایمان دینی است. این راهبرد با انتشار اخبار منفی و روایات تحریف شده، حس بن‌بست و یأس را در جامعه تزریق می‌کند تا توانایی مقاومت و پیشرفت را از بین ببرد. آیت‌الله خامنه‌ای تأکید دارند: «نتیجه بزرگ‌نمایی دشمن در میدان فرهنگ نیز نومیدی و یأس و بی‌تفاوتی نسبت به مسائل و ارزش‌ها است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۲/۰۵/۲۳).

- **ایجاد و تشدید گسل‌های فرهنگی و مذهبی:** با هدف تجزیه هویت ملی و دینی، دشمن بر تحریک اختلافات قومی و مذهبی تمرکز دارد. این امر با فرقه‌سازی، برجسته‌سازی معنویت‌های نوظهور بدون پشتوانه مکتبی و آموزش رفتارهای ناهنجار دنبال می‌شود. هدف اصلی، ایجاد گسست در وحدت ملی و انسجام اجتماعی از طریق نفوذ در لایه‌های اعتقادی و فرهنگی است. آیت‌الله خامنه‌ای به این نکته اشاره می‌کنند که «نفوذ دشمن از عقل‌ها و دل‌ها شروع می‌شود؛ و این یعنی همان جنگ نرم» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۹/۰۹/۰۳).

- **سرمایه‌گذاری بر نسل آینده:** دشمن با برنامه‌ریزی بلندمدت، بر روی نسل جوان سرمایه‌گذاری می‌کند. این شامل ترویج الگوهای رفتاری و ارزشی نامتناسب با فرهنگ بومی، ارائه تفسیرهای انحرافی از مفاهیمی مانند آزادی زنان و حقوق بشر و آموزش رفتارهای تضعیف‌کننده هویت از طریق فضاهای آموزشی و رسانه‌ای است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۲/۰۵/۰۶).

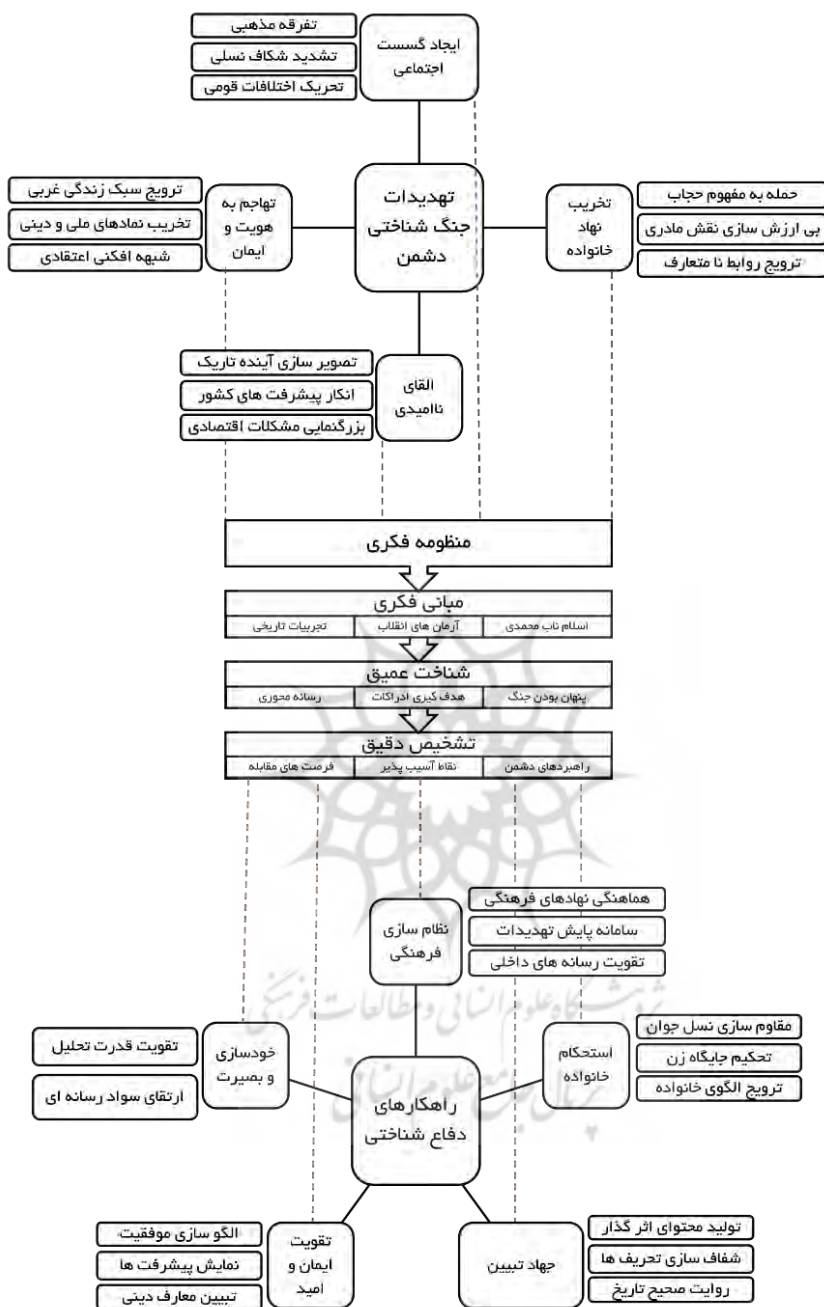
این اقدامات به صورت هماهنگ و با استفاده از تمام ابزارهای رسانه‌ای، فرهنگی و اجتماعی، برای ایجاد گسست در وحدت ملی و اعتقادی جامعه جمهوری اسلامی ایران اجرا می‌شوند. برنامه‌ریزی برای جریان‌های فرهنگی اپوزیسیونی و حمایت و تأمین مالی شبکه‌های خاص که به دنبال آموزش و مطالبه‌سازی متکی بر مؤلفه‌های شکاف هویتی هستند، از دیگر ابزارهای دشمن در این عرصه است.

۵،۲. یافته‌های تحلیلی: مدل مفهومی منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با

جنگ شناختی

بر اساس مضامین توصیفی استخراج شده، مدل مفهومی منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با جنگ شناختی در عرصه فرهنگی - اعتقادی به شرح نمودار ۱ ارائه می‌گردد. این مدل، یک چهارچوب تحلیلی یکپارچه را نشان می‌دهد که از شناخت تهدیدات شروع شده، از منظر مبانی فکری آیت‌الله خامنه‌ای به تحلیل آن پرداخته و به راهکارهای عملیاتی ختم می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

نمودار ۱: مدل مفهومی منظومه فکری رهبری در مواجهه با جنگ شناختی در عرصه فرهنگی

مدل پیشنهادی فوق، سه مؤلفه اصلی را در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با جنگ شناختی تبیین می‌کند:

تهدیدات و راهبردهای جنگ شناختی دشمن: این بخش، نشان‌دهنده ابعاد گوناگون حملات شناختی دشمن در عرصه فرهنگی - اعتقادی است که شامل راهبردهای چهارگانه اصلی (القای ناامیدی، تهاجم به هویت و ایمان، تخریب خانواده و زن و ایجاد گسست‌های اجتماعی) و مضامین فرعی هر یک می‌شود. این‌ها همان ورودی‌هایی هستند که نیاز به پاسخ و واکنش دارند.

منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای: این مؤلفه، به مثابه یک عدسی تحلیلی عمل می‌کند که تهدیدات ورودی را از منظر مبانی فکری (مانند اسلام ناب محمدی، آرمان‌های انقلاب و تجربیات تاریخی) مورد بررسی قرار می‌دهد. این بخش نه تنها به شناخت عمیق از ماهیت پیچیده و پنهان جنگ شناختی منجر می‌شود، بلکه به تشخیص دقیق راهبردها و اهداف دشمن کمک می‌کند. این همان بخشی است که نشان می‌دهد چگونه اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان یک چارچوب برای فهم این پدیده عمل می‌کند.

سیاست‌ها و راهکارهای مقابله‌ای: این بخش، خروجی‌های عملیاتی منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای را در قالب راهبردهای دفاع شناختی و سیاست‌های فرهنگی مشخص می‌کند. این راهکارها (شامل جهاد تبیین، تقویت ایمان و امید، استحکام خانواده، خودسازی و تقویت ساختارها) پاسخی هوشمندانه به تهدیدات شناسایی شده هستند و هدف آن‌ها خنثی کردن توطئه‌های دشمن و تقویت بنیان‌های درونی جامعه است.

این مدل نشان می‌دهد که چگونه آیت‌الله خامنه‌ای، با اتکا به یک چهارچوب فکری منسجم، تهدیدات شناختی را تحلیل کرده و راهبردهای مقابله‌ای متناسب با آن را ارائه می‌دهند.

۵،۲،۱. سیاست‌های مقابله‌ای ج.ا.ا. در جنگ شناختی در عرصه فرهنگی و اعتقادی
 تدوین سیاست‌های مقابله‌ای و طرح‌ریزی عملیاتی نیازمند آشنایی با ارکان تحلیل
 راهبردی است و این مهم نیز محتاج نقشه دقیق، تحلیل محیط داخلی و خارجی و
 پیوست‌های آن می‌باشد.

با توجه به فرمایشات آیت‌الله خامنه‌ای و تقسیم‌بندی این فرمایشات به چهار اصل
 قوت، ضعف، فرصت و تهدید در مجموع می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:
 نکته حائز اهمیت تقسیم‌بندی دقیق وضع موجود بر چهار عنصر (قدرت، ضعف،
 تهدید و فرصت) به عرصه فرهنگی و اعتقادی و بر مبنای اقدام داخلی و خارجی به
 مؤلفه‌های در سطح حاکمیت (کلان)، مدیریتی (خرد)، عمومی و اقدامات دشمن می‌باشد.

جدول شماره ۶: نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت در عرصه فرهنگی - اعتقادی

نقاط ضعف	داخلی	مدیریتی	هم‌صدایی با دشمن، مشروعیت‌سازی کاذب، انحراف و انفعال عملکردی، مغرور بودن،
		عمومی	عدم اهمیت موضع برخی چهره‌ها، تضعیف امید و ایمان دینی و آینده تاریک
نقاط قوت	خارجی	دشمنی	تحریف‌های اتفاق افتاده
	داخلی	حاکمیتی	غلبه نرم‌افزاری، اثرگذاری معنوی فرهنگی، تمدن نوین اسلامی، احساس مسئولیت، امکان صحیح تشخیص، الگوی مبارزه با استکبار، مترقی بودن نگاه اسلام،
		مدیریتی	ارزش‌های فرهنگی - انسانی، اخلاص و شکرگذاری، دنبال‌روی از خط مقاومت، همدلی و هم‌افزایی، هویت انقلابی جهادی،
		عمومی	سلامت جامعه ورزشی، انگیزه معنوی و شهادت‌طلبی، ایمان و عمل صالح، رعایت آداب اسلامی، صبر استقامت و ایستادگی و مقاومت، فعالیت جهادی، مواسات، خدمت‌رسانی، حضور اجتماعی، الگو بودن اهل‌بیت، مردمی بودن تلاش‌های

فرهنگی، مطالبه گری و آرمان خواهی،			
برملا شدن ذات تمدنی غرب، انتقال حقایق و اندوخته های علمی، وحدت و اتحاد مسلمین، ایستادگی در برابر جنگ نرم، سنت الهی و تغییرناپذیری،	حاکمیتی	داخلی	فرصت ها
سرمایه انسانی و جوانان، اندیشه ورزی و حل مسئله، تحول آفرینی، کیفی سازی فرهنگی، جهاد تبیین - روایت صحیح و تولید محتوا،	مدیریتی		
ایجاد هویت ملی، بازسازی و تجهیز عقلانی - انقلابی - فکری، ظرفیت عظیم زن، فرزند آوری و تکثیر نسل، تقویت نهضت توأسی، جاذبه جهاد و شهادت، حجاب، خانواده، ارزش زن	عمومی		
ایجاد اختلاف قومیتی، توطئه و غفلت،	حاکمیتی	داخلی	تهدیدها
تغییر مسیر حرکت، تفرقه و تشدید گسل های اجتماعی	مدیریتی		
عدم آگاهی از مسائل، آزادی، سبک زندگی غربی، حجاب، خانواده، ارزش زن،	عمومی		
تخریب ذهنی - تضعیف نظام، شبهه افکنی دشمن	دشمنی		
		خارجی	

تحلیل جامع آیت الله خامنه ای درباره نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها در عرصه فرهنگی-اعتقادی، ماهیت پیچیده جنگ شناختی دشمن و راهبردهای مقابله ای را آشکار می سازد. میدان نبرد فرهنگی-اعتقادی هم فرصت ساز است و هم آسیب پذیر. راهبردهای دشمن بر تضعیف ایمان و هویت، عادی سازی انحرافات، تحریف حقایق و القای ناامیدی متمرکز است و از نقاط ضعف داخلی ما بهره می برد. انحراف و انفعال عملکردی و غرور مدیریتی، عدم آگاهی عمومی و ترویج سبک زندگی غربی بستری برای نفوذ این راهبردها فراهم می کند. چالش هایی مانند حجاب، خانواده و ارزش زن، به دلیل ارتباط عمیق با هویت اعتقادی، آسیب پذیرند و هدف دشمن برای ایجاد تفرقه، تشدید گسل های اجتماعی و تضعیف امید و ایمان هستند.

با این حال، جمهوری اسلامی دارای نقاط قوت داخلی نظیر غلبه نرم‌افزاری، اثرگذاری معنوی و فرهنگی و هویت انقلابی جهادی در سطح مدیریتی و انگیزه معنوی، ایمان و روحیه مقاومت در میان مردم است. این نقاط قوت، به‌ویژه با تکیه بر مترقی بودن نگاه اسلام، مقابله با راهبردهای دشمن را ممکن می‌سازند.

فرصت‌های مهمی نیز وجود دارند، از جمله برملا شدن ذات تمدنی غرب، سرمایه انسانی جوان و اندیشه‌ورز و ظرفیت عظیم زن. راهبردهایی چون جهاد تبیین، روایت صحیح و تولید محتوا، ابزارهایی کارآمد برای تبدیل تهدید به فرصت هستند. این فرصت‌ها، با تکیه بر ایستادگی در برابر جنگ نرم و سنت الهی، می‌توانند راهبردهای دشمن را خنثی کرده و به سمت بازسازی و تجهیز عقلانی، انقلابی و فکری جامعه حرکت کنند.

در نهایت، تحلیل SWOT نشان می‌دهد مقابله با جنگ شناختی نیازمند رویکردی جامع و فعال است که بر تقویت نقاط قوت، بهره‌برداری از فرصت‌ها و رفع هوشمندانانه نقاط ضعف تمرکز دارد. آیت‌الله خامنه‌ای با ارائه راهکارهایی چون امیدواری و بازسازی فکری-انقلابی از طریق جهاد تبیین، نقشه راهبردی این نبرد پیچیده را ترسیم کرده‌اند.

برای مقابله با جنگ شناختی دشمن در عرصه فرهنگی - اعتقادی، جمهوری اسلامی ایران نیازمند رویکردی جامع، شامل اقدامات سلبی (مقابله‌ای) و ایجابی (اقدامی) است. این راهبردها، برگرفته از منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، بر سه محور کلیدی استوارند: تعمیق باورها (تثبیت مبانی اعتقادی و فلسفه حیات با آموزش صحیح و تبیین عقلانی)، احیای هویت اصیل (بازشناسی و تقویت عناصر هویتی اسلامی - ایرانی از طریق تولیدات بومی و ترویج سبک زندگی متناسب با ارزش‌ها)، جهاد روشنگری مستمر (تبیین دائمی حقایق، پاسخ به شبهات و خنثی‌سازی تحریف‌ها با ابزارهای نوین و رویکردی منطقی)، این سه محور، در قالب یک نقشه راه، با سطوح زمانی مختلف ارائه می‌شوند.

نقطه ضعف در عرصه: هم‌صدایی با دشمن، مشروعیت‌سازی کاذب، انحراف و انفعال عملکردی و مغرور بودن، موضع برخی چهره‌ها، تضعیف امید و ایمان دینی و آینده تاریک، تحریف‌های اتفاق افتاده؛

نقطه قوت در عرصه: غلبه نرم‌افزاری، اثرگذاری معنوی فرهنگی، تمدن نوین اسلامی، احساس مسئولیت، امکان صحیح تشخیص، الگوی مبارزه با استکبار، متریقی بودن نگاه اسلام، ارزش‌های فرهنگی و انسانی، اخلاص و شکرگذاری، دنبال‌روی از خط مقاومت، همدلی و هم‌افزایی، هویت انقلابی جهادی؛ سلامت جامعه ورزشی، انگیزه معنوی و شهادت‌طلبی، ایمان و عمل صالح، رعایت آداب اسلامی، صبر استقامت و ایستادگی و مقاومت، فعالیت جهادی، مواسات، خدمت‌رسانی، حضور اجتماعی، الگو بودن اهل‌بیت، مردمی بودن تلاش‌های فرهنگی، مطالبه‌گری و آرمان‌خواهی؛

فرصت‌های پیش روی در عرصه: برملا شدن ذات تمدنی غرب، انتقال حقایق و اندوخته‌های علمی، وحدت و اتحاد مسلمین، ایستادگی در برابر جنگ نرم، سنت الهی و تغییرناپذیری، سرمایه انسانی و جوانان، اندیشه‌ورزی و حل مسئله، تحول‌آفرینی، کیفی‌سازی فرهنگی، جهاد تبیین و روایت صحیح و تولید محتوا، ایجاد هویت ملی، بازسازی و تجهیز عقلانی و انقلابی و فکری، ظرفیت عظیم زن، فرزند آوری و تکثیر نسل، تقویت نهضت توأسی، جاذبه جهاد و شهادت، حجاب، خانواده، ارزش زن؛

تهدیدهای پیش روی عرصه: ایجاد اختلاف قومیتی، توطئه و غفلت، تغییر مسیر حرکت، تفرقه و تشدید گسل‌های اجتماعی، عدم آگاهی از مسائل، آزادی و سوءاستفاده، سبک زندگی غربی، حجاب، خانواده، ارزش زن، تخریب ذهنی و تضعیف نظام، شبهه‌افکنی دشمن؛

راهبرد سلبی (مقابله‌ای) عرصه: تلاش برای جلوگیری از گسست فرهنگی، خودباختگی، تضاد نسلی و همچنین تقابل با هویت‌زدایی فرهنگ اسلامی و جلوگیری از تقویت فرهنگ غربی.

راهکار عملیاتی

الف. فوری:

- پاسخگویی سریع به شبهات و تحریف‌ها (جهاد تبیین): طراحی و اجرای کمپین‌های رسانه‌ای واکنش سریع در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برای پاسخ به شبهات مطرح‌شده در حوزه اعتقادی و فرهنگی (به‌ویژه در موضوعاتی مانند حجاب، خانواده و ارزش زن) با بهره‌گیری از روایت صحیح و مستند.

- تقویت هویت فرهنگی در مواجهه با عادی‌سازی‌ها: استفاده از ظرفیت‌های هنری و رسانه‌ای موجود برای تولید و انتشار محتوای کوتاه و جذاب که به ترویج ارزش‌های اصیل اسلامی - ایرانی بپردازد و در برابر عادی‌سازی فساد و انحرافات فرهنگی بایستد.

ب. میان‌مدت:

- افزایش سواد رسانه‌ای و قدرت تحلیل: گنجاندن سرفصل‌های آموزشی در مدارس و دانشگاه‌ها برای افزایش توانایی تشخیص مخاطب از محتوای صحیح و غلط و تحلیل انتقادی پیام‌های رسانه‌ای دشمن.

- افشای مستمر ماهیت تمدنی غرب: برگزاری نشست‌ها، همایش‌ها و تولید محتوای تحلیلی عمیق که با استناد به حقایق و واقعیت‌های عینی، تناقضات و آسیب‌های فرهنگ و تمدن غربی را روشن سازد.

ج. بلندمدت:

- ایجاد و تحکیم نهادهای رصد و پایش: راه‌اندازی سامانه‌های پیشرفته داده‌کاوی برای پایش مستمر تغییرات سبک زندگی و شناسایی زودهنگام روندها و آسیب‌های فرهنگی - اعتقادی که از سوی دشمن ترویج می‌شوند.

- تقویت بنیان‌های فکری و اعتقادی در خانواده و جامعه: طراحی برنامه‌های جامع تربیتی و مشاوره‌ای برای تحکیم بنیان‌های خانواده و ارتقاء باورهای دینی در طولانی‌مدت.

راهبردهای ایجابی (اقدامی) ۱: غلبه نرم‌افزاری و اثرگذاری معنوی - فرهنگی در مسیر تمدن نوین اسلامی.

راهکارهای عملیاتی

الف. فوری:

- راه‌اندازی پویش‌های مردمی برای احیای هویت: برگزاری جشنواره‌ها، مسابقات و کمپین‌های فرهنگی با محوریت تقویت هویت اسلامی - ایرانی، به‌ویژه در میان جوانان و با استفاده از ظرفیت عظیم زنان؛
- تشویق و الگوسازی از رفتارهای جهادی و امیدبخش: برجسته‌سازی و رسانه‌ای کردن فعالیت‌های جهادی، مواسات و خدمت‌رسانی گروه‌های مردمی و افراد موفق، برای تزریق امید و تقویت ایمان؛

ب. میان‌مدت:

- بازطراحی و احیای آیین‌ها و مناسک: بازطراحی خلاقانه و به‌روز سنت‌ها، آیین‌ها و مناسک مذهبی - اجتماعی به‌گونه‌ای که برای نسل‌های جدید جذابیت داشته باشند و به تعمیق باورها کمک کنند.
- تولید محصولات فرهنگی هویت‌ساز: حمایت هدفمند از تولید فیلم، سریال، انیمیشن، بازی‌های رایانه‌ای و کتب باکیفیت و جذاب که مروج سبک زندگی اسلامی، ارزش‌های خانوادگی و قهرمانان ملی و دینی باشند.
- تقویت نهضت توأمی: سازمان‌دهی شبکه‌های ارتباطی و تربیتی در مساجد، حسینیه‌ها و مراکز فرهنگی برای ترویج عملی امر به معروف و نهی از منکر و گفتمان‌سازی فرهنگی.

ج. بلندمدت:

- تأسیس زیرساخت‌های تولید محتوای بومی و خودکفا: سرمایه‌گذاری گسترده بر ایجاد استودیوها، شرکت‌های تولید محتوا و پلتفرم‌های رسانه‌ای بومی که بتوانند به صورت مستقل و با کیفیت بالا، محتوای فرهنگی مطابق با ارزش‌ها و هویت اسلامی - ایرانی تولید کنند.
- ایجاد نظام مدیریت استعداد و نخبه‌پروری فرهنگی: شناسایی، جذب و تربیت استعداد‌های جوان در حوزه‌های مختلف فرهنگی و هنری، با هدف خلق محتوای فاخر و تأثیرگذار.
- توسعه بازار صنایع فرهنگی داخلی: با تعریف «نشان اعتماد مصرف صنایع فرهنگی» متناسب با اقتضانات جنسیتی، سنی و محتوایی، باید اعتماد عمومی به محصولات داخلی را افزایش داده و مصرف آن‌ها را تشویق کرد.

راهبردهای ایجابی (اقدامی) ۲: بر ملا کردن ذات تمدنی غرب و انتقال حقایق و

اندوخته‌های علمی.

راهکارهای عملیاتی:

الف. فوری:

- مقابله با شبهات در فضای مجازی: فعال‌سازی گروه‌های متخصص در فضای مجازی برای پاسخ فوری به شبهات رایج و افشای دروغ‌پردازی‌های دشمن، با استفاده از بیان مترقی و مستند اسلامی.
- محتوای تبیینی کوتاه‌مدت: تولید کلیپ‌های کوتاه، اینفوگرافیک‌ها و پادکست‌های تبیینی که به صورت فشرده و جذاب، به افشای چهره واقعی تمدن غرب و دستاوردهای انقلاب بپردازند.

ب. میان‌مدت:

- توسعه محتوای تحلیلی عمیق: تولید مستندات، مقالات و برنامه‌های تلویزیونی تحلیلی که با رویکرد علمی، به تبیین اندوخته‌های علمی ایران اسلامی و مقایسه آن با پیشرفت‌های واقعی و صوری غرب پردازند.
- برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی و مناظرات: ایجاد فضاهای باز برای بحث و تبادل نظر پیرامون چالش‌های فرهنگی و اعتقادی، با حضور اساتید و نخبگان، به منظور افزایش قدرت تشخیص جامعه.

ج. بلندمدت:

- طراحی نظام جامع سواد رسانه‌ای و شناخت تمدنی: گنجاندن سرفصل‌های جامع سواد رسانه‌ای و شناخت تمدن‌های مختلف (با تأکید بر تمدن اسلامی و نقد تمدن غرب) در تمامی سطوح آموزشی کشور.
- حمایت از مطالعات میان‌رشته‌ای: تشویق و حمایت از پژوهش‌های میان‌رشته‌ای که به تحلیل عمیق ابعاد فرهنگی و اعتقادی جنگ شناختی و راه‌کارهای مقابله با آن می‌پردازند.

راهبردهای ایجابی (اقدامی) ۳: اندیشه‌ورزی و حل مسائل و تحول‌آفرینی در کنار

کیفی‌سازی فرهنگی.

راهکارهای عملیاتی: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

الف. فوری:

- راه‌اندازی «اتاق‌های فکر فرهنگی - اعتقادی»: ایجاد هسته‌های کوچک و چابک از نخبگان و فعالان فرهنگی برای شناسایی مسائل روز و ارائه راهکارهای فوری و خلاقانه.
- فراخوان‌های عمومی برای تولید محتوا: برگزاری مسابقات و فراخوان‌های هدفمند برای جذب ایده‌ها و محتوای خلاقانه مردمی در راستای جهاد تبیین و تقویت هویت.

ب. میان‌مدت:

- تقویت مراکز اندیشه‌ورزی فرهنگی: سرمایه‌گذاری بر اندیشکده‌ها و مراکز پژوهشی که به صورت تخصصی به مسائل فرهنگی-اعتقادی می‌پردازند و با رویکرد حل مسئله، راهکارهای عملیاتی ارائه می‌دهند.
- آموزش و توانمندسازی فعالان فرهنگی: برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی و کارگاهی برای فعالان فرهنگی و رسانه‌ای با تأکید بر اصول جهاد تبیین، روایت صحیح و تولید محتوای کیفی.
- نظام‌مند کردن مطالبه‌گری و آرمان‌خواهی: ایجاد کانال‌های رسمی و مردمی برای جمع‌آوری مطالبات و آرمان‌های فرهنگی از نخبگان و عموم مردم و پیگیری آن‌ها در سطوح مدیریتی.

ج. بلندمدت:

- طراحی نظام نوآوری فرهنگی: ایجاد سازوکارهای سیستمی برای شناسایی، حمایت و توسعه ایده‌های نوآورانه در حوزه فرهنگ و اعتقادات، با هدف تحول‌آفرینی مستمر.
- ارتقاء نظام مدیریت فرهنگی کشور: بازنگری در ساختارها و فرآیندهای مدیریتی فرهنگی با هدف افزایش چابکی، اثربخشی و پاسخگویی در مواجهه با چالش‌های جنگ شناختی.

نتیجه‌گیری، راهکارها و آسیب‌شناسی

جهانی‌شدن و فناوری، به‌ویژه رسانه‌های اجتماعی، هویت فرهنگی جوامع، خصوصاً کشورهای اسلامی را با چالش عمیق جنگ شناختی مواجه کرده است. این نبرد تمدنی، نه تنها ظاهر، بلکه ارزش‌ها و باورها را هدف قرار داده است. ضعف مدیریتی، عدم حمایت از تولیدات بومی و پذیرش بی‌قیدوشرط فرهنگ‌های وارداتی، بحران هویت، تضاد نسلی و مهاجرت را تشدید کرده است. مقابله با این تهدید نیازمند برنامه‌ریزی دقیق، تقویت ارزش‌های بومی و حمایت از فرهنگ داخلی است.

پژوهش حاضر با تحلیل مضمون کیفی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، منظومه‌ای جامع و راهبردی برای درک و مقابله با جنگ شناختی در عرصه فرهنگی و اعتقادی ارائه داده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که، جنگ شناختی پدیده‌ای نوین و پیچیده است که هدف آن دست‌کاری ادراکات و باورها از طریق ابزارهای رسانه‌ای نوین (به‌ویژه فضای مجازی) است. این جنگ به‌جای تصرف سرزمین، به دنبال تصرف ذهن‌ها و تغییر محاسبات است. آسیب‌شناسی واقعیت اجتماعی در جامعه ایران، خصوصاً نسل جوان که در معرض بمباران اطلاعاتی و روایت‌های متعدد قرار دارد و دشمن با تصویرسازی «آینده‌ای تاریک»، «تضعیف امید و ایمان دینی»، «القای نارضایتی اقتصادی» و «بزرگ‌نمایی نقاط ضعف»، بر اذهان عمومی، به‌ویژه افراد دارای «عدم آگاهی کافی»، تأثیر می‌گذارد. «انحراف و انفعال عملکردی و غرور» در مدیریت فرهنگی و تأثیرپذیری از «موضع برخی چهره‌ها»، فرصت نفوذ دشمن را در موضوعاتی چون حجاب، خانواده و ارزش زن فراهم آورده که کانون‌های هویت‌زدایی هستند.

نقاط قوت و فرصت‌ها عبارت‌اند از: با وجود چالش‌ها، جامعه ایران از نقاط قوت بنیادینی مانند «انگیزه معنوی و شهادت‌طلبی»، «ایمان و عمل صالح»، «روحیه صبر و مقاومت» در مردم و «غلبه نرم‌افزاری» و «اثرگذاری معنوی و فرهنگی» نظام برخوردار است. «مردمی بودن تلاش‌های فرهنگی»، «مطالبه‌گری و آرمان‌خواهی» نخبگان و «ظرفیت عظیم بانوان»، فرصت‌های مهمی هستند. همچنین، «برملا شدن ذات تمدنی غرب» فرصتی بین‌المللی برای تقویت جایگاه فرهنگی جمهوری اسلامی است.

برای عملیاتی‌سازی راهکارها باید با در نظر گرفتن واقعیت‌های اجتماعی و بهره‌گیری از نقاط قوت، در جهت غلبه بر ضعف‌ها و خنثی‌سازی تهدیدها پیش رود. این راهکارها در سه سطح زمانی (فوری، میان‌مدت، بلندمدت) و بر پایه سه محور اصلی مورد تأکید آیت‌الله خامنه‌ای (تعمیق باورها، احیای هویت اصیل و جهاد روشنگری مستمر) تدوین شده‌اند:

- لزوم فعال‌سازی و سازمان‌دهی «جهاد تبیین»: تولید محتوای جذاب و متقن در رسانه‌ها و فضای مجازی و گنجاندن مفاهیم سواد رسانه‌ای و شناختی در نظام آموزشی.

- تقویت و ارتقای سرمایه اجتماعی «امید» و «ایمان»: پرهیز از سیاه‌نمایی، بیان شفاف دستاوردها توسط مسئولین و نخبگان و تبیین عمیق آموزه‌های دینی توسط نهادهای مربوطه.

- استحکام بخشی به نهاد خانواده و تبیین جایگاه واقعی زن: حمایت از ازدواج آسان و تحکیم خانواده و تولید محتوای فرهنگی با الگوهای موفق.

- ارتقای بصیرت و خودسازی فردی و جمعی: آگاهی بخشی مستمر از اهداف دشمن و ترویج تفکر نقاد.

- حمایت از ساختارها و ظرفیت‌های فرهنگی و رسانه‌ای داخلی: پشتیبانی از تولیدکنندگان محتوا و تقویت پلتفرم‌های بومی.

این پژوهش، مانند هر تحقیق دیگری، با محدودیت‌هایی مواجه بوده، از نظر روش‌شناختی، اگرچه یافته‌ها عمیق هستند، اما تعمیم‌پذیری آن‌ها به جمعیت‌های بزرگ‌تر نیازمند احتیاط است و تفسیر پژوهشگر همواره بخشی از روش‌های کیفی است. محدودیت داده‌ای نیز وجود دارد؛ زیرا تمرکز بر بیانات عمومی و منتشر شده آیت‌الله خامنه‌ای بوده و دسترسی به دیدگاه‌های خصوصی‌تر ایشان امکان‌پذیر نبوده که این امر می‌تواند بر جامعیت مدل تأثیر بگذارد. همچنین، پویایی موضوع جنگ شناختی که پیوسته در حال تغییر است، لزوم پایش مستمر و به‌روزرسانی راهکارها را ضروری می‌سازد. برای پژوهش‌های آتی، پیشنهاد می‌شود مطالعات کمی و ترکیبی جهت ارزیابی تأثیر عملی راهکارها، مطالعات تطبیقی برای مقایسه دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای با سایر متفکران، مطالعات موردی برای تحلیل عمیق‌تر یک عملیات خاص جنگ شناختی و بررسی ابزارهای نوین با تمرکز بر نقش فناوری‌های نوظهور در این جنگ و راهکارهای دفاعی انجام شود.

فهرست منابع:

- اجلالی، محمدمهدی و علیرضا خطیبی (۱۴۰۳)، نقش شبکه‌های اجتماعی در جنگ شناختی: تأثیر الگوریتم‌ها بر افکار عمومی، شناخت پژوهی مطالعات سیاسی، دوره ۱، شماره ۳ - شماره پیاپی ۳، ۱۲۱-۱۳۹.
- اعلایی، محمد، زراعتی، وحید و علیزاده گرجی، مصطفی (۱۴۰۳)، تحلیل تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر جنگ شناختی ایران (مطالعه موردی عملیات وعده صادق ۲)، دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، تهران.
- پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (۱۴۰۰)، پژوهش ملی الگوی مصرف فرهنگی جوانان ایرانی. تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- جعفری، حمید، جعفری نژاد، مسعود و اسماعیلی، بشیر (۱۴۰۲)، جنگ شناختی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مفاهیم، تعاریف و مصادیق)، نشریه امنیت پژوهی، دوره ۲۲، شماره ۸۲، ۵۳-۸۰.
- جلیلوند، محمدرضا و نبی‌لو، مهدی (۱۴۰۳)، مختصات نقشه راه کاربست جنگ شناختی در رسانه‌های نوین، بررسی‌های مدیریت رسانه دانشگاه تهران، دوره ۳، شماره ۱، ۳-۲۸.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۸-۱۴۰۴). بیانات از سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۴۰۴.
- خسرو پناه، عبدالحسین (۱۴۰۰)، مصاحبه صورت گرفته پیرامون ساحت‌های انسانی، ذیل مباحث ارائه شده کتاب فراتر از امر بشری، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۷۴)، لغت‌نامه دهخدا، تهران: موسسه چاپ و نشر دانشگاه تهران، جلد ۲.
- رحیمی، بهمن و ایزدی، فؤاد (۱۴۰۰)، «طرح راهبردی مقابله با نفوذ سیاسی آمریکا در جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر آرا و اندیشه امام خامنه‌ای، فصلنامه علمی امنیت ملی، دوره یازدهم شماره ۴۱، ۷-۳۸.

- صادق زاده، محمدعلی (۱۴۰۲)، نقش مقام معظم رهبری در تبیین دیپلماسی مقاومت با تأکید بر دکترین دفاعی، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، دوره ۹، شماره ۱، شماره پیاپی (۳۳)، ۱۷۷ - ۱۵۳.
- عمادی، سمیه (۱۴۰۱)، تأثیر مثبت‌نگری بر مقابله با جنگ شناختی در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه نظریه‌پردازی دانشگاه عالی دفاع ملی، دوره ۱، شماره ۲، آذر ۱۴۰۱، ۱۹-۴۶.
- قنبری، محمد، نصرآبادی، علی و جبارنیا، حبیب اله (۱۴۰۳)، رویکردها و رهیافت‌های نوین مدیریتی و راهبردی در جنگ شناختی، دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، تهران.
- کشاورز، محمود (۱۳۹۸)، راهبرد دشمن در جنگ شناختی علیه انقلاب اسلامی، قم: دانشگاه معارف اسلامی.
- کشاورز، محمود (۱۴۰۰)، جنگ شناختی ۱، قم: انتشارات سیاهه.
- محمدی نجم، حسین (۱۳۸۹)، جنگ شناختی، بعد پنجم جنگ، تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع).
- مرکز اسناد انقلاب اسلامی. (۱۳۹۹). تحلیل محتوای رسانه‌های معاند: بررسی تحریفات تاریخی. تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸)، تبیین وضعیت جمهوری اسلامی ایران در گزارش شاخص توسعه انسانی ۲۰۱۸.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۱). گزارش بررسی تولید محتوای فرهنگی معارض در پلتفرم‌های بین‌المللی.
- میرشکاری، جواد (۱۳۸۶)، فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان، تهران: انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- نودری، حسینعلی (۱۳۸۰)، فلسفه تاریخ، روش‌شناسی و تاریخ‌نگاری، تهران: طرح نو.
- یوسف‌وند، یعقوب، تشکری پور، احمد، ملکی کرم آبادی، محمدمهدی و مقدم، علیرضا (۱۴۰۳)، بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ نرم و شناختی در

اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری با تأکید ارائه الگو، فصلنامه علمی مطالعات
بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، دوره ۱۴، شماره ۵۵ - شماره پیاپی ۲، ۲۷۲-۲۴۱.

- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Claverie Bernard, Cluzel François Du, (2022) "Cognitive Warfare": The Advent of the Concept of "Cognitics" in the Field of Warfare.
- Corbin, J. M. & Strauss, A. L. (2015). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (4th ed.). Sage Publications.
- Foucault, Michel. (1977) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*.
- Kauppi, Niilo. (2021) *Knowledge Warfare: Social Scientists as Operators of Global Governance*.
- Kofman, M. (2021). *Cognitive warfare strategies*. Georgetown Press.

